

CHUNILAL GANDHI VIDYABHAVAN
SURAT.

Manuscripts Library

S. D. P. 13.

Coll. No. 167

Title U. Haragita

CHUNILAL GANDHI VIDYABHAVAN, SURAT

Shastri Dinmanishankar Pustak-Bhandara

No. : 167 Subject : Vedant

Title : Uttaranga

Author : — Scribe : —

Date of the work : — Date of the Ms. : —

Place of the work : — Place of the Ms. : —

Size : 9.3" x 4.1" Extent : 18 fol.

Language : Sanskrit Script : Devanagari

Remarks : Complete

गताभारपत्र १०
॥ साधवानंदस्पेदं पुस्तकं ॥

मस्तुप्रमाणे । त्रीतिनाध्याये । ब्राह्मसूत्रदर्शनादे
कादंशैवमुच्यते । शिवसूत्रदर्शनादेकं निमित्तं वे
दमर्थं विदुः । यदायदेवोन्नागतिं नदेदं जेहने
नगह । यदास्वपति र्णातात्मा नदा विश्व
निर्माजति २

नमध्वस्तं हज्जाराणपीडितं॥१२॥ काकी ऊर्ध्व उदाकारं ज्ञात्वा मुचेत बंधनात्
बहिव्योमिच्छितं नित्यं नामाप्रच प्रतिष्ठितं॥१३॥ निष्कले तं विज्ञानी यात् त्वहमिह
तं शिवं॥१४॥ शैख दशां च ताः समुक्तः प्राञ्ज रव्य यं॥१५॥ बहिव्योमिच्छितं नित्यं
नाशये च प्रतिष्ठितं॥ निष्कले तं विज्ञानी यात् त्वहमिह यत्र यंगतः॥१६॥ पुट
द्वयविनिर्मुक्तो वार्यु यत्र प्रलीयात्॥ तत्र संसृमनः कृत्वा ध्यायेत्तार्थतः॥ २
मीश्वरं॥१७॥ प्रमाशून्यं मनः शून्यं बुद्धिः शून्यं निरामयं॥ सर्वशून्यं स्वमात्मा
नसमाधिस्तु सफलं॥१८॥ विशुन्यं यो विज्ञानी यात् त्वमुचेत बंधनात्

स्वयमुच्चरात देहीदहेत्यन्ता समाधिना॥१९॥ निष्कले तं विज्ञानी यात् साररहि
तं शिवं॥ मात्रा शास्त्र न रहितं स्वरव्यं जने वर्जितं सर्वं विदुना दक्यातीतं यस्तं
वेदसाविदवित॥२०॥ प्राप्ते ज्ञाने च विज्ञाने ज्ञये च रुदिसंस्थिता॥२१॥ ज्ञा तप
देदहेन योगो निवधराणा॥२२॥ वदादोयः स्वरः प्रोक्तो वदात्त च प्रतिष्ठितः॥ त
स्पष्टं कृतिनीनस्पयः परः परमेश्वरः॥२३॥ नावाथी उचवेत्तावद्यावत्पारं न
कृति॥ उत्रीर्यपारपर्यंतं नावया किंप्रयोक्तुने॥२४॥ यथमभ्यस्य मेधावी ज्ञानवि
ज्ञानचक्षुषा॥ पराननिवधनाथी त्यजेद्भयमशेषतः॥२५॥ उक्ता हस्तो यथा

कश्चिद्ब्रह्ममादाय तत्प्राजत। ज्ञानेन ज्ञेयमात्रोक्तं पश्चाज्ज्ञानं परित्यजेत् ॥ २४ ॥
 या मृता न दृष्टस्य पयसा किं प्रयोजनं। एवं तत्र पदद्वयं वादे नस्ति प्रयोजनं।
 २५ ॥ ज्ञाना मृता न दृष्टस्य कृतं कृत्यस्य योगिनः ॥ नेवास्ति किं विकर्तव्यं अस्ति
 च न स तत्र वित् ॥ २६ ॥ तेन क्षरामि वोर्ध्वं दीर्घं घटानि नादवत् ॥ अवाग्ने प्रण
 वा स्या यं यस्तं विदम विद वित् ॥ २७ ॥ आत्मानमरणिं कृत्वा प्रणवं चोत्तरारणिं ॥ ३
 ध्याननिर्मथनात् ॥ तदेव पश्चाद्विदुर्भवत् ॥ २८ ॥ विदुर्मायिनिर्जदेव पश्ये
 दत्यंत निर्मलं ॥ तादृशं परमं रूपं स्मारत्पार्थ अनयनात् ॥ २९ ॥ हर ॥ ३० ॥

पिनहरच्छपिंडस्यः पिंडवर्जितः ॥ अमलः सर्वदा देही सर्वव्यापी निरंजनः ॥ ३१ ॥
 कायश्चापि न कायस्यः कायस्योपि न जायते ॥ तत्र मध्ये यथा ते लं दीर मध्ये य
 था हृतं ३१ पुष्प मध्ये यथा गंधं फल मध्ये यथा रसः ॥ काष्ठाग्निप्रकाशो नैव
 वा काशो वायुमुच्चरन् ॥ ३२ ॥ तथा सर्वगतो दही दह मध्ये व्यवस्थितः ॥ काय
 स्योपि न कायस्यः कायश्चापि न बाधते ॥ ३३ ॥ कायस्योपि न भुंजानः कायस्यो
 पि न लिप्यते ॥ मनस्यो योगिनां द्रवो दह मध्ये व्यवस्थितः ॥ ३४ ॥ मध्यस्थं मनम
 ध्यस्थं मनस्यो दह वर्जितं ॥ मनसा मनसा लोका स्वयं सिध्यंति यागिनः ॥ ३५ ॥

आकाशमानसं कृत्वा मनः कृत्वा निशमयं निष्कलं तं विजानीया समाधिस्तु
 लक्षणी ॥ ३६ ॥ योगादृतरसं पीवा वायुनदः सदा सुखी रमयत्यात्मनानित्यं समा
 धिर्मुत्तुना न ॥ ३७ ॥ ऊर्ध्वशून्यमधःशून्यमधःशून्यं स्वमात्मकं सर्वशून्यं स्वमा
 त्मानं समुक्तो नात्र संशयः ॥ ३८ ॥ विशून्यं यो विजानीया तस्य मुच्येत वैभवात् ॥
 शून्यजावितजावात्मा सर्वपापैः प्रमुच्येते ॥ ३९ ॥ अर्जुन उवाच ॥ अदृश्ये जाव
 ना नास्ति दृश्यमानं विनश्यति ॥ अरूपमस्त्वं ब्रह्म कथं ध्यायेति योगिनः ॥ ४० ॥
 श्रीनृगवाच उवाच ॥ ॥ ऊर्ध्वशून्यमधःशून्यमधःशून्यं स्वमात्मकं सर्वशून्यं स्वमा

त्मानं समाधिस्तु लक्षणी ॥ ४१ ॥ अर्जुन उवाच ॥ सात्त्विकस्याप्यनित्यं नि
 रायं वस्य शून्यता ॥ उन्नयो रपि दोषवा कथं ध्यायेति योगिनः ॥ ४२ ॥ श्रीनृगवाच
 उवाच ॥ अदृश्यं निर्मलं कृत्वा चित्तवित्तार्थनामयं ॥ अहमकमिदं सर्वं इति पश्ये
 त्यरं सुरवं ॥ ४३ ॥ अर्जुन उवाच ॥ अदृशस्मिन्मात्राणि सर्वविदुः समाश्रिताः वि
 दुर्मिथ्यतिनादनसनादः कनप्रियति ॥ ४४ ॥ श्रीनृगवाच उवाच ॥ अनाहतस्य
 शब्दस्य तस्य शब्दस्य यो ध्यानिं ध्यामरं तर्गतं योति ओतिरं तर्गतं मनः ॥ ४५ ॥ त
 न्नो विनयं यांति तद्दिक्षाः परमं पदं ॥ नास्मिन्मूलस्थितं पद्मं नान्यतस्तद

शांभु लं॥४६॥ कोमलं तस्य तं नालं निम्नं पद्ममक्षे मुखं। कदली पुष्पसंकाशं
चंद्रकांतिसममभं॥४७॥ विशालदलसंघर्षं चारुहा संसुनिर्मलं। उकारधनिना
दनवायुः संहारांतिकं। निरालंबं समुद्रिष्यन्ननादानयंगतः॥४८॥ अर्जु
न उवाच। मित्रपंचामिके दाहगते पंचसु पंचधा। प्राणैर्विभुक्ता ददुध
मधमौक्कगच्छति॥४९॥ श्रीभगवानुवाच॥ धर्मधर्मो मनस्येव। पंचतृता ५
तियानि च। इंदियाणि च पंचैतान्येव। पंचादवताः॥५०॥ तद्येव मनसा सविनि
त्यमवाप्तिमानि न गंजीवेन सह गच्छंतियावत्तत्रैव न विंदति॥५१॥ अर्जुन उवाच।

छावरं जंगमं विवयकिं विज्जगति स्थितं। जीवा जीवति जीवनमजीवः केन जी
वति॥५२॥ मुखनासिकयोर्मध्ये प्राणः संचरति यदा। आकाशं पिबति वायुः स जी
वस्तेन जीवति॥५३॥ ब्रह्मांडव्यापिनं व्योम व्योम्राचयेष्टितं जगत्। अंतर्बहि
श्च तद्योमकथं दहो निरंजनः॥५४॥ आकाशो नावकाशस्यादाकाशव्यापि
तं विद्यत। आकाशस्य गुणः शब्दानिः शब्दं ब्रह्म उच्यते॥५५॥ अर्जुन उवा
च। हे तात त्वं तावुजि कानां मास्पदं यत्र दृश्यते। अक्षरं वैकृतस्तेषां क्षरं च
वर्तते सदा॥५६॥ श्रीभगवानुवाच॥ अप्राप्य मयं जनमस्य रं वचता लुके

गोष्ठमनासिकं वा अरफहोतं कुरमूषवर्जं तदहं न हरात कदाचित् ॥ ७ ॥
 ऊर्जुन उवाच ॥ ज्ञात्वा सर्वगतं ब्रह्म सर्वभूताधिवासिनं ॥ इन्द्रियाणां निरोधेन कथं
 सिध्यति योगिनः ॥ ८ ॥ इन्द्रियाणां निराधनादाह पश्येति मानवाः ॥ दाहनाष्ट
 ऊता बुद्धिबुद्धौ न हे ऊता ऊता ॥ तावादव निराध्वं यावन्न च न विंदति ॥
 पश्येन्न च न वच्छेदतादाह प्रवृत्तिघटिका इवा एव वा ह्येन शुद्धि न च तच्छु ॥
 विंदति ॥ ९ ॥ अत्यंतमि मूर्खो दहो देही वात्यंत निर्मलः ॥ उभयो रंतरं ज्ञा
 वा कस्य रौ चं विधीयता ॥ १० ॥ इति उन्नरगीता सुोपनिषत्सु ब्रह्मविद्यायां

योगशास्त्रे श्री कृष्णा ऊर्जुनसंवादे प्रथमाध्यायः ॥ १॥ ॥ ऊर्जुन उवाच ॥ ज्ञात्वा
 सर्वगतं ब्रह्म सर्वज्ञं परमेश्वरं ॥ अहं ब्रह्मेति निर्दिष्टं प्रमाणं तत्र किं न वेत् ॥
 १२ ॥ जगन्नुवाच ॥ यथा जले जलं क्षिप्तं क्षीरक्षीरं हृतं हृतं ॥ अविशेषी भावत
 क्षीवात्मा परमात्मनि ॥ १३ ॥ जीवः पारंगतादात्म्यं सर्वगं ज्योतिरीश्वरं ॥ प्रमाणां
 लक्षणां ज्ञेयं स्वयमेवायं विदिना ॥ १४ ॥ ज्ञानाग्ने न वति ज्ञेयं विदिवा तद्ज्ञानेन
 उ ॥ ज्ञानमात्राण्युच्येत किंपुन योगधारणा ॥ १५ ॥ ज्ञानिनो दीपितो दह बुद्धिर्ब्र
 ह्मसमाश्रिता ॥ ब्रह्मज्ञानाग्निना नित्यं दह्यन्मुपापातके ॥ १६ ॥ आकाशवहू ह्य

शरीरमात्मानदृश्यत्तचंद्रवदंतरात्मा असौ च अबाह्यांतरनिश्चितात्माज्ञानध
 र्मपश्यतिचांतरात्मा॥६७॥ यत्र यत्र स्माताज्ञानीयनवाक्चनमृत्युना। यथा स
 र्वगतं ब्रह्म तत्र तत्र तत्र यंगतः॥६८॥ शरीरं व्यापितं येन नुवनातिचउद्देश। नि
 श्चतो निर्मलो देही सर्वव्यापी निरंजनः॥६९॥ मुक्तुर्नमपियोगस्थः नाशायं मन
 सा अपि सर्वं तत्र तिपात्मानं तस्य जन्मशतो ज्ञवं॥७०॥ दक्षिणे पिंगला नाडी ७
 सूर्यमंडल गोचरा। दक्षिणमिति ज्ञया पुण्यकर्माविमारीती॥७१॥ उदाववा
 मनिश्चा सा सोममंडल गोचरा। पितृया नमिति ज्ञया सर्वेषां प्राणिनां रुदि

७२ उदस्य पृष्ठिभागास्मिन्वीणादंडरव्यव्यादहन्तृत्। दीर्घास्ति मूर्द्धिपर्यंतं ब्रह्म
 दंडादिकथ्यात्॥७३॥ तस्यांतमुपिरंशुर्ह्रस्वब्रह्मदंडादिसूत्रिः। इडापिंगलियोर्म
 धे सुषुम्णा सूर्यमंडला॥७४॥ सर्वं प्रतिष्ठितं तस्मिन् सर्वं विश्वतो मुखं। सर्व
 मध्यगतं सूर्यासामानि परामश्वरः॥७५॥ नूतनो कद्विशाक्षत्रः समुद्राः पर्व
 ताचराः। दीपाश्च निम्नगावेलाशास्त्रविद्या कलाः क्षराः॥७६॥ स्वरोर्मत्राः उराणा
 म्बुणान्येतानि सर्वत्राः। दीर्घा जीवात्मनामेषां क्षेत्रज्ञः प्राणवाहकः॥७७॥ सुषु
 म्णा तर्गतं विश्वं तस्मिन् सर्वं प्रतिष्ठितं। नानानाडी प्रसवणं सर्वं नूतनं तस्य

नि॥७८ ऊर्ध्वमधःशाखं वायुमार्गं सर्वगं। विसृजति सहस्राणि नाय-म्
 वायुगोचराः॥७९ कर्ममार्गं सकलातिर्येव-मुखि रात्मकाः। अधोऽर्धगतस्ता
 मुसर्वद्वाराणि राधयन्॥८० वायुना सहजं जीवाहं ज्ञानी मोक्षमवाप्नुयात्। अम-
 रावती प्रलाकस्मिन्मुखात् पूर्वतो दिशि॥८१ अग्नि लोकमथाग्नये च हस्ते
 जो वती प्ररी। वास्यां संयमिनी आत्रेयमलोर्कप्रतिष्ठिता॥८२ सोम्यां पुष्पवती ८
 सोमवेदलोके च। वसतिः। वामकुक्षौ विजयं देहमाश्रित्य तिष्ठति॥८३ पा-
 दादधः शिवानंतं कालमिष्यत्यंतिकं। अनामयमधायाध्वं मध्यमं उबेहिः

शिवं॥८४ अधःपादतलं विद्या तद्वत्पादं चापि तलं विदुः। वितलं पादसंधिं च मु-
 तलं उंघमुच्यते॥८५ महातलं च जातु स्याद्दृष्ट्वा देहो रसातलं। कारोतला तलं प्र-
 कं सप्तपाताल संज्ञया॥८६ पातालानामधो मूलं नागिनां फणिमंडलं। वसित-
 सर्वतलं नतः सर्वनुज्यत संज्ञतः॥८७ त्रुर्लोकं नाभिदशं उबुवर्गं केच ऊर्ध्व-
 रुदयं स्वर्गं लोकं उबुसूर्यग्रहविपर्यया॥८८ सूर्यसोमसनहवबुधशुक्रऊर्जा-
 गिराः मंदसप्तर्षयो ज्ञयाः। त्रुवोऽंतःस्वात्मिकस्त॥८९ रुदयेकस्मिन् देही यस्मि-
 सर्वं सुखाय हं वदुःस्पपि महात्मिकं जनानां कंठकं वाक॥९० तस्मिन् केचु

बोर्मध्ये मूर्ध्नि मयं प्रतिष्ठितं। एवं ब्रह्मांडं निलयमस्मिन् प्रतिष्ठितं। एवं ब्रह्मा
 ए१ अग्निना पिबततो यं वायुना पिरसोधनिः। आकाशे नपि वेदायुं मन आका
 शामवचा॥२॥ बुद्धिर्माकारविज्ञानं च तद्वत्तु परमात्मनि। उर्ये च उर्यातीतं च शि
 वस्थानमनामयं। ए३ ग्रामसमस्तमात्मा राजा येत परमात्मनि। अहं ब्रह्म
 ति मां ध्यायेद कायमनमासक्तम्। ए४ सर्वतरति पाप्मानं तस्मै नमः शतो ज
 वी। घटं संहरत माकाशं लीयमानघटयथा। लीयोऽत उद्यते चैव तथा जी
 व इहात्मनि। घटाकाशमिवात्मानं विलयं वान्ति तत्र तः। ए५ सर्वगच्छति राते

ब्रह्म ज्ञाना लोके न संशयः। तपश्चर्षजतमायं एकपादस्थितानरः॥६॥ एकेन ध्या
 नयोगेन कलात्राहं ति प्राडशी। वाङ्मय सहस्राणि राजसूयशतानि च। ए६
 ध्यातव्यो गनद - त्रिरावेधनं। ए७ अर्चनं कर्म शौचं च जपयज्ञस्तथैव च। वि
 दाध्ययनतार्थं। ए८ विद्यावत्तु न विंदति। विदितं तु पारतन्त्र्ये एक एवावु विंदति।
 मयमुच्चरितदेहं ब्रह्मा न संशयः॥९॥ चतुर्विदविदा विप्रश्चक्षुः ब्रह्म
 न विंदति। वेदभारभराक्रांतः स वे ब्रह्मण गहजः॥१०॥ पवित्रा चतुर्णां विदामु
 मंशास्त्राण्यन कशाः। नाहं ब्रह्म तियो विद्या तदवीपाकरसंयथा॥११॥ यथा

स्वरश्चंदनचारवाहीभारस्पवेत्तानुचंदनस्याएवंहि शास्त्राणिवक्तृन्यधीत्यत
वंनजाननस्वरवद्वहति। ३ आहारनिप्रायामेषुनवसामान्यामतत्यशुप्रिनराणां
ज्ञानंनराणामधिकोविशेषोज्ञानेनहीनाः पशुभिः समानाः ४ प्रातर्भूत्रपुरीषान्ना
मध्यकेहृत्पिपासया। ५ दृष्टाः कामतवाध्यंतज्जं तवोनिशिनिद्रया। ५ नादवि
डयहृत्पिपासया। ६ विबीजशतानि। सर्वतद्गुणनिजनिजतं यत्रादत्तानिरामयः। १०
॥ गवामनेकवत्सनिंक्षीरस्याप्यकवत्सिताक्षीरचत्पश्यतज्ञानंलिगिनांच
गवांतथा। ७ अधपदेबंधामाहायमामतिनिमीमतिच। मामतिबध्यतजंउ

निममेतिप्रचुच्यत। ८ मनमोह्युन्मनीनावादधेतनेवल्यता। यदाउउन्मनीना
वंतदातत्परमंपदे। ९ हन्यान्मुष्टिजिह्वाकाशंक्षुब्धायस्वंडातउषं। ब्रह्मज्ञानंनडा
नातिविभुक्तिर्नैवचुच्यत। १० इत्युत्तरगीतासूक्तितीयोध्यायः॥ ॥ श्रीभगवानुवा
च। अनंतपारंबज्जावदितव्यमलक्षकान्नावज्जविघ्नताच। यश्चारभूतैतदुपा
सितव्यं। हेसोयथाक्षीरमिवांबुमिश्रः॥ ११ उराणंभारतंवेदाः शास्त्राणिविवि
धानिच। पुत्रदारादिसंसारोयोगान्नामस्यविघ्नकृतः॥ १२ अर्जुनउवाच। इ
दंज्ञानमिदंज्ञेयंतसर्वं। श्रुत्वमिहति। श्रीभगवानुवाच। अपि वर्षसहस्रा

कामवर्शाः सर्वविक्रयीः सर्वनिषिद्धकंठवाकर्मनिर्बन्धधाता ॥ २५ ॥ निमिषं नि
 मिषार्धं वा यत्र तिष्ठति योगिनः ॥ तत्र तत्र कुरुते त्रययागं निमिषं वनं ॥ २६ ॥ निमि
 षं निमिषार्धं वा प्राणिध्यात्मचिंतकाः ॥ कुरुते कोटि सदृशाणां ध्यानं कं विराज्य
 ता ॥ २७ ॥ ब्रह्मज्ञानाग्निना नित्यं दह्यते आपपातके मित्रा मित्रं सुखं दुःखं दृष्टमि
 दृष्टं शुभाशुभं पापमानकं पाथित्यानि दाप्रज्ञासको ॥ निद्रां नंदहरदायं ॥ २८ ॥
 कंथाशोतनिवारणं ॥ अस्त्रानं च हिरण्यं च शार्कं शाल्योदनं तथा ॥ समानं वि
 तये योगी यदि चित्तमवेक्षते ॥ २९ ॥ हृतलक्ष्यं केवल्यं पुनर्जन्म न विधात ॥

निद्राहारानिराहारो निद्राज्ञाने वप्रतिग्रहः ॥ ३० ॥ असतो वासतो वा पि सोमपानं हि
 ने दित ॥ शीते छिद्रावरः कां धीं विप्रचिंतानि वारणं ॥ ३१ ॥ अवला किशवे भक्ति
 विप्रके किंप्रयोजनं ॥ यदेका ब्रह्मविद्भुक्ते जगत्तर्पयति स्त्रियं ॥ ३२ ॥ तस्माद्ब्र
 ह्मविदादयं ॥ यद्यस्ति वसुकिंचन ॥ कुरुते तिष्ठति यस्यां न योगान्प्राप्ते न जी
 र्यते ॥ ३३ ॥ सतारयति दातारं दशपूर्वां दशपरान् ॥ यतो हास्तजने दद्याद्देहं
 दद्यात्पुनर्जने ॥ तद्धि होमरूपा उच्यन्ते तुल्यं सा गोपापनी ॥ यतिर्यस्य ग्रहे च
 केतस्य च कुंडलस्य च ॥ ३४ ॥ हरिः स्वर्गं ॥ ३५ ॥ हरिः स्वर्गं ॥ ३६ ॥ हरिः स्वर्गं ॥ ३७ ॥

देरूपवासुदवस्य चले वाचनमववा ३७ चले संयासिनोरूपमचले प्र तिमा
दिकं। अहिरिवजनयोगं सर्वदावर्जयेद्यः कृणुमिवसु नारी मप्रकामो वि
रागी। विषमिवविषया नैमन्यमानो डुरंतो जगति परमहंसा मुक्तिभावं सम
ति। ३८ यथारविः सर्वरसान् चोक्तं कृताशनश्चापि हि सर्वभक्षः। तथापि यो
गी विषया चोक्तं न लिप्यात् कर्मशुभाशुभिन। ३९ ध्यानं न योगारणि मंथ १३
नेन पंसात्मकं कर्मगुणंधानन। ज्ञानाग्निना वायुसमन्वितं न दग्धं युगाते नि
वकर्मबंधे। ४० ब्रह्मदं ने वज्रानाति विमुक्तिर्निवस्यत। समानं सर्वजं

हनां ब्रह्मसूत्रेण कथ्यत ४१ ज्ञानं तु निराकारं ब्रह्म सूत्रनिराकृतिः। संचित्य
निर्मले जातं चित्वा चित्तं विवर्जितं। ४२ सर्वचित्ता विनिर्मुक्तं विवित्तं विमलेन वे
दात्तं त्ररणी० तृतीयो ध्यायः। मनो हि द्विविधं प्रोक्तं शुद्धं वा शुद्धमववा। अशु
द्धं कामसंकल्पं शुद्धं कामविवर्जितं। ४३ मन एव मनुष्याणां कारणं बंध मोक्ष
यो। बाध्यात विषया संगो मोक्षे निर्विषयं मनः ४४ यदा निर्विषयस्तत्र तदा मु
क्तिश्च कथ्यत निरस्तविषया संगं त मोक्षं कारवर्जितं। ४५ यदा प्रोक्तुं मनीषा
वं तदा तत्परमं पदं। तावाद् व निराश्रयं वा वक्षुधिः क्षयंगताः॥ ४६ एतत्वा

नचध्यानं वशेषो न्योयं यविस्तरः नैव चित्तं न वा चित्तं मविं त्यमेव च ॥ ४७ ॥ यदा
 हरविनिर्मुक्तो ब्रह्मसंप्रदात तदा ॥ स स्वरं वर्जयेत्प्राज्ञः अस्वरं जावयेत्पुनः ॥ ४८ ॥
 अस्वराणां जावेन अजावं जावयेत्सुधीः ॥ अजावं जावमापेनं जावे कुर्यान्निश्रि
 यं ॥ ४९ ॥ अमनस्कमनश्चैवान किंचिदपि चिंतयेत् ॥ अन्यथानिगानकोता जाव
 नदुहिता न्यथा ॥ ५० ॥ तदेव निष्कलं ब्रह्म निर्विकारमनिदितां तदात्मानं परं ॥ ५१ ॥
 वा ब्रह्मैव जायात क्रवो ॥ ५२ ॥ निर्विकल्पमरूपं च दृष्टो तवर्जितं ॥ ध्यानं ध्यानं
 विनिर्मुक्तं अक्षराक्षरमवचा ॥ ५३ ॥ न निराधेन बोध्यतिर्न बंधो न च साधनं ॥

नमुमुक्षुर्न विमुक्तः एतविपरमार्थतः ॥ ५४ ॥ एकरवत्तु बोधव्यो जाय स्वप्नमुञ्च
 सिद्धाच्छानत्रयमतीतस्य पुनर्जमनविधाता ॥ एकरवद्विभूतात्मा हृतहृतव
 वस्थितः एकधा बद्धधा वैवहृत्प्रातः जलचंद्रवत् ॥ शबमाया हृतो यावधा व
 त्तिष्ठति चांवारः ॥ तिचेतमसि विक्वो मक्वामवा नुपश्यति पद्मदृष्टं पयसि ह
 रं च सर्वं नृत्तं वस्थितं ॥ शतधामं यथेत्तवं मनो मयानयोगतः ॥ ५० ॥ ज्ञाना
 मिबुद्धिदंडेन ज्वारचनतत्परः ॥ वासुदेवे सर्वमतिममहात्मा सदुर्वजः
 ॥ ५१ ॥ यदक्षरं परं ब्रह्म यस्मिन्शीले परं पदं ॥ तत्पदं च विजानीया द्वादीदृक्

नमात्मनः॥१॥ देवस्य ह्यणी वेदितये शब्दब्रह्म परं वयता शब्दब्रह्मणि निष्ठातः
 परं ब्रह्माधिगच्छति॥६०॥ हृदयं च जगत्सर्वं सूर्यो दिवि यथो शुभिः॥ सर्वं नृत्तनिवा
 सात्मा वा सुदेव स्यात्सहं॥६१॥ आत्मानं मेतरात्मानं परमात्मनियोजयेत्॥ एवं
 पश्येत्सदा सर्वं तदा भवति निश्चलः॥६२॥ यनाय नहि जावे न युज्यमानो भव नरा॥
 तनतन्मयतां याति विश्वरूपयदा जयता॥६३॥ बहिर्चमति यः कश्चित्पुत्रका
 दहस्तमोश्चरं स्वयदेपायसं त्यक्त्वा निद्राम टति डमति॥६४॥ इदं तीर्थं मिदं ती
 र्थं त्रिमं तता यसा जनाः॥ आत्मतीर्थं न जानति सास्त्रजालन मोहिताः॥६५॥

१५

र्थं शुपश्रुयज्ञं काष्टपाषाणान्मायप्रतिमासोमनोयेषां तनरा मूढचेत
 सः॥६६॥ तिनमध्ये यथा तिलं क्षीरमध्ये यथा घृतं तथो सर्वगतो द्रवो दहदेह
 व्यवस्थितः॥६७॥ अनादृतं च यच्छतं स्पृशेत्स्यत्यरं विंदात् यस्तु मेतत्तं
 मयोगीच्छेत्संशयः॥६८॥ पुण्यपापमयाश्चैवायनान्यपंचादवताः जीवेन
 सह गच्छति यावत्तत्रैव न विंदति॥६९॥ पापं दहति पापाग्निः पुण्यं न सह संम
 तः पुण्यपापविनिर्मुक्तः एष योगाविधायता॥७०॥ धृतिरग्निमनो हृषः सं
 तोष समिधो घृतं॥७१॥ याणि पश्यन् रुचाया यजेत्स च दीक्षितः॥७२॥

अनेनक्रमयोगनपरिवृजतिर्योद्विजः सप्रवेनैवचात्मानं परं ब्रह्माधिगच्छ
 ति ७२ सकलेदृश्यमानेन भावं युंजीत योगिनः निष्कलेदृशनि नास्ति च भावो
 भावना कृतः ७३ चक्षुरायस्थितं दिव्यं प्रस्फुटं मनवर्जितं तादृशं व्यापकं शं
 शुभ्रं वं बंधादिषु च्यात ७४ मनादिमनमध्यस्थं मध्यस्थं रमणीयं चामन
 सामन आलोच्य स्वयं सिध्यति योगिनः ७५ मननं तेनैव चिन्तं च चिंत्यं मनविव
 र्जितं स्वभावे भावमाश्रित्य भावं युंजीत योगिनः ७६ न परं तेनैव चात्मानं अपरं
 अवलोकयेत् अत्यंतं प्रकाशं सुखं समीक्ष्य तोषि श्रियः ७७ निर्युगं तं

१६

कातरि निर्लपे परमं पदं सदातीतं क्रमातीतं सत्तीतं परं स्थितं ७८ अर्जुन ० अरं
 दृच्छाणां विंदणीतानां सारमुत्तमं येन विज्ञानमाणात वै विदामिकेशव ७९ श्रीन
 भारतस्य यथा सारं मया गीतास्वयं कृता गीतानां सारमुद्धृत्य शृणु वक्ष्यामि ते जय
 ८० सर्वतज्ज्ञानिराभासं सच तद्ब्रह्मात्मकं सर्वत्र परमात्मानं अक्षरं परमं पदं
 ८१ अनादिनिधनो देव आत्मयोनिरिति श्रुत्वा आकाशं परमं पाथशिक्षादिशु
 णवर्जितं ८२ देवयज्ञेन कोतयदहं तबीजमव्ययं यो सो परमा सो रयानि
 श्रुत्वा परतराण च ८३ आदिहेतोर्मया सृष्टं पृथक् चैतन्यं तथैव च सकलं न वा त

हे त्रैलोक्यं परमं पदं। ७४ अर्जुन च त्वसादनं द्यावं च रुषिद्वयं। च यमुक्ति
 महाबाहो च त्वसादनं जयः। ७५ प्रमाणां वदत चानोसां स्वमर्हति योगिनां
 तेषां निष्ठा प्रकुर्वीत सर्वपापं व्यपोहति। ७६ कथितं तमहापातु देवानां यच्च उ
 ल्लभं। मध्यतस्तारजन्मत्रिपथा विपथांतरा। ७७ पुष्पमध्ये यथा गंधः सुतीन
 थांतरा स्त्रितः। पिंडमध्ये तथा जीवदुर्लभं लक्ष्यं सदा। ७८ क्षीरमध्ये यथा
 सर्पिः काष्ठमध्ये यथा हविः मायया प्रिययोगेन योगिनिष्ठतिनात्मनि। ७९
 किं गते शुक्लरुद्रैर्नानातीर्थाणि सेवते स्वष्टदेवतात्मानं स्वमुक्तिर्याति

निश्चयं। ८० इडा भगवती गंगा पिंगला यमुनानदी तस्य मध्ये प्रयागं उक्ते जा
 नाति स योगवित्। ८१ इडा च। हतिवामनपिंगला ये मुनयः सीतस्य वदन्ति। ८२
 इडा पिंगलयोर्मध्ये शुशुक्लां परिकल्पयेत्। ८३ वाङ्मूलं सर्वशास्त्राणि न च दृश्यं
 पराणि च। न वशावायुराकाशं हिति तज्जो नावेरसं। ८४ मनो प्रमाथिमनिनं
 गूढार्थं कथितं तव। अनित्यो नित्यतीयाति सदा नावेन पश्यति। ८५ शून्यं वि
 जमाकाशं निर्वाणं भ्रवमीश्वरं। तवा दहे मया ख्यातं यथा सा मसुगीयात। ८६
 मुयही तं उक्ते व्यं अनेकगुणचेतसा। साक्षाद् विंदुः शिवो देहेऽप्यंतरा मृतव

३०९

धीणी हि भारतोदधिपंकेतगीतानिर्मेद्यनस्पच। सारमुद्धृत्य तस्मै नञ्जुनस्य
तुरैव जतं ॥ मलनिर्गशनं प्रसां जलस्नानं दिनदिने। स तज्जीते कजाप्येन स
सारमलनाशनं ॥ सर्वतीर्थमयी गंगा सर्वदवमयो हरिः सर्वशास्त्रमय
गीता सर्वममयो मयुः ॥ इत्याचारदमाहि मादान स्वाध्यायकर्मणां ॥ २०
यं उपरमोधमयि योगेनात्मदर्शनं ॥ २०० ॥ ॥ इति श्रीउत्तरगीतासूपनि
षत्सु ब्रह्मविद्यायां योगस्वैश्रीकृष्णार्जुनसंवादे चतुर्थोऽध्यायः समाप्तः ॥
मातुः ॥ श्रीरत्न ॥ ॥ जीवन्मुक्तस्यैव उल्लेखः ॥ ॥ ॥ ॥